

УДК 811.111'25'262

**ВІДТВОРЕННЯ ЛІНГВОКУЛЬТУРНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ХУДОЖНЬОГО
ПОРІВНЯННЯ З КОМПОНЕНТОМ-ФЛОРОНАЗВОЮ
(на матеріалі української та англійської мов)**

Оксана Молчко

*Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Університетська, 1, Львів, 79000, Україна
e-mail: oksanamol@yahoo.com*

Розглянуто питання лінгвокультурних особливостей порівняння з компонентом-флороназвою (гіперонім *квітка*, флороназви *троянда*, *мак*) в українсько-англійському зіставленні. Лінгвокультурний зміст художнього порівняння, заснований на використанні назв рослин, відкриває широкі можливості для ознайомлення цільового читача з особливостями світобачення інших народів. У процесі перекладу порівняння із залученням національно-культурних образів та символів виявляється етномовна семантика назв залучених до зіставлення об'єктів. Тому доцільними для застосування вважаємо спосіб калькування та описовий, мета яких – адекватно відтворити етнокультурне навантаження образу.

Ключові слова: порівняльна конструкція, компонент-флороназва, лінгвокультурний зміст, способи відтворення порівняння.

З новими перспективами лінгвістики й перекладознавчої науки, а також із необхідністю застосування лінгвокультурологічних теорій у перекладознавстві загалом та перекладознавчому дослідженні порівняльних конструкцій зокрема пов'язана *актуальність* вивчення порівняння. Йдеться не лише про відтворення змісту оригіналу, а й про максимально точне передання його мікробразів, символів, концептів, смислів, насамперед тих, що містять національно специфічні особливості, мовні та мовленнєві.

Мета цієї наукової розвідки – окреслити особливості художнього порівняння з компонентом-флороназвою, зумовлені етнокультурним світосприйняттям мовців, виявити символічність їхнього значення та дослідити способи відтворення поетичного порівняння, позначеного лінгвокультурною специфікою в перекладі. *Об'єктом* дослідження є порівняльна конструкція української та англійської мов, *предметом* – способи відтворення порівняння засобами цільової мови. *Матеріалом* дослідження слугують фрагменти художніх текстів українською та англійською мовами та лексикографічні джерела.

Лінгвокультурний зміст художнього порівняння, заснований на використанні назв рослин, відкриває широкі можливості для ознайомлення цільового читача з особливостями світобачення інших народів. Широкий спектр лексем на позначення флороназв у досліджених художніх порівняннях актуалізують універсальне й властиве певному народові світобачення, світорозуміння та світосприйняття. Своєрідність мовних ресурсів флороназв

дає багатий матеріал для розкриття національного менталітету. З їхньою допомогою відбувається своєрідне вміщення світу в образ та символ.

Обожнення й олюднення рослинного світу – суттєва ознака первісно-міфологічної концептуалізації дійсності, відображення якої міститься в Біблії та прецедентних текстах і пояснює ізоморфізм прототипових атрибутів українських та англійських флороназв на рівні ядра семантичної структури. Аломорфізм прототипів на периферії значення зумовлений пізнішими національно-культурними нашаруваннями в кожній окремо взятій мовній картині світу.

Чуттєвий образ певного предмета може асоціюватися з образом іншого, внаслідок чого людина, її риси й дії осмислюються у площині образу чи символу, вербалізованих, зокрема, флороназвами. Нове значення виникає на основі зіставлення, нове узагальнене поняття виникає в колективній свідомості мовців. Національно-культурний компонент є інколи вирішальним в осмисленні поняттєвого комплексу, породженому етнокультурною специфікою сприйняття поняття, яке він уміщає. Флороназва набуває ознак символу, має свою специфіку, суть якої зводиться до того, що процес перейменування об'єкта відбувається шляхом його переосмислення крізь призму почуттів, емоцій, образних уявлень та оцінок.

Зооморфізм та флороморфізм вважають головним принципом вербалізації смислів у свідомості кожного народу загалом і в індивідуально-авторському сприйнятті світу зокрема. Флороназви виконують функцію зосередження уваги довкола об'єктів природи, яким приписують певні асоціативні ознаки, проводячи паралелі з людиною.

Назви рослин як компоненти порівняльної конструкції становлять одну з чисельних тематичних груп серед фразеологізованих та індивідуально-авторських порівнянь. Дж. Лакоф стверджує, що одним із найтиповіших зразків структурної метафори є варіант “люди як рослини” [1, с. 62, 63]. Рослинні символи – це назви, що мають біблійну традицію (є рефлексією на біблійні образи, серед них гіпероніми *квітка, дерево, лист*) і національну, позначену етнокультурною специфікою. Образи рослин проходять через усю Біблію, функціонуючи у буквальному і символічному сенсах. Згідно зі Словником Біблійних Образів, рослини символізують *життя у його повноті; минулість* життя; і, врешті, *занепад і смерть* (*зів'ялі квіти, висохла трава*) [15, р. 2191].

Образ *квітка* важливий для мовної свідомості українців. *Квіти* символізують *дітей, дівчат*; у Т. Шевченка *квітка* – символ *беззахисності* [20, с. 280]. Назви квітів використовували як символи язичницьких богів, асоціювалися з іменами християнських святих, стали символами країн, а також елементами загальносвітової, універсальної символіки. Позитивна конотація, що супроводжує цей гіперонім, і в українській, і в англійській лінгвокультурах асоціюється з *красою, барвистістю, ніжністю, тендітністю, силою і жагою до життя*, а також його *швидкоплинністю*. У прикладі „Дівчата – не розсада, щоб їх ховати геть од світу” [6, т. 2, с. 89] використано порівняння у формі заперечення: письменник наголошує, що *красу* не варто приховувати. У перекладі цей образ відтворено способом калькування: “*The young girls were not greenhouse seedlings to be protected from life*” [17, р. 89]. Вербалізований порівняльною конструкцією індивідуальний концепт *краса*, можливо, відмінний від типових уявлень, простежуємо у зразку “*He likened her to a pale gold flower upon a slender stem*” [16, р. 21]; у перекладі „Він порівнював її з блідо-золотою квіткою на тоненькому стебельці” [5, р. 25] вербалізований концепт *тендітність* підсилений за допомогою актуалізації граматичної форми зі зменшувальними суфіксами *-еньк* та *-ельц*.

Психологічний стан, коли людина переповнена позитивними емоціями, порівнюється з *яскравістю* та *барвистістю* квітів: “*I can remember how I stood waiting for you in the garden* –

holding all my self in my arms like a basket of flowers” [10, p. 52]. Метафоричність зіставлення вдало відтворено у перекладі: „Пам’ятаєте, як я чекала вас тоді в парку? Стояла і тримала саму себе в руках, як кошик квітів” [7, с. 165]. Навіть красу чоловіка несподівано змальовано засобом зіставлення з квітами у вінку. В українській етнокультурній традиції, реалія вінок вербалізує концепт краса: „... був високий, огрядний собі пан, кругловидий, русявий; голова в кучерях, як у золотому вінку; очі ясні, веселі, як зорі; і він чи ступить, чи заговорить, то справді по-гетьманськи” [4, т. 2, с. 41]. Строкатий одяг татарських жінок, який автор порівнює з квітами, візуалізує зоровий образ та вербалізує концепт барвистість: „... татарки... виглядали звідти, як купки квіток на грядках” [3, т. 2, с. 145]. Калькування цього порівняння відтворює яскраву гаму авторського світосприйняття в перекладі: „... *the Tatar women appeared on the flat roofs of the houses, like clusters of flowers in beds...*” [14, p. 252].

Сила природи, що розкривається в прототиповому атрибуті швидкий ріст рослин, актуалізується в прикладі “*She detected unguessed fineness in him that seemed to bud, day by day, like flowers in congenial soil*” [16, p. 84] й адекватно відтворена в перекладі: „Несподівано вона відкривала в ньому здібності і задатки, що день у день розпускалися, як розпускається квітка на родючому ґрунті” [5, p. 73]. Навпаки, хвороба, старість і смерть, що мають за основу прототипові уявлення про сухі квіти, як-от у прикладі „*Зав’яла ти, як садовий цвіток, засохла, як билінка*” [2, с. 103], відтворено в перекладі способом калькування з використанням фразеологізованого порівняння, розширеного автором: „... *you have withered like a flower in the orchard, you have pined away like a ruined stock in the field*” [15, p. 185]. Підсилення концепту смерть актуалізується використанням паралельних порівняльних конструкцій. Асоціативний ланцюжок квітка – засохла квітка – смерть, що вербалізує концепт минулість життя, втілено в контексті “*Stephen’s heart began slowly to fold and fade with fear like a withering flower*” [13, p. 82], у якому гнітючість образу підсилено синсемантичним образом на основі консонансу [f] та [w].

Традиційним символом краси й кохання в українській та англійській етнокультурах є образ **троянда**. Українська народна назва – *повна рожка* – символізує дівочу красу й молодість [20, с. 608; 16, p. 934]. У прикладі „*Висока, прямесенька, як стрілочка, чорнявенька, очиці – як тернові ягідки, брівоньки – як на шнурочку, личком червона, як панська рожка, що у саду цвіте, ... а губоньки – як цвіточки розцвітають, і меж ними – зубоньки – наче жарнівки, як одна, на ниточці нанизані*” [2, с. 43] автор із любов’ю описує красу дівчини, використовуючи традиційні українські фольклорні образи, підсилюючи їх за допомогою зменшувальних суфіксів *-к-, -очк-, -чк-, -оньк-, -очц-*, що створює позитивну оцінність. Крім того, автор модифікує фразеологізоване порівняння *червона як рожка* епітетом *панська* та продовжує підрядним реченням *що у саду цвіте*, імплікуючи цим сему *доглянута, розкішна*. У перекладі цей етномовний словесний образ відтворено різними способами: “*Tall, straight, like an arrow, her eyes black as sloes. Her charming eyebrows are as fine lace; her face highcoloured, pink as a choice rose blooming in a nobleman’s garden. ... her lips like an opening flower; disclosing teeth like a chaplet of pearls*” [15, p. 24]: для англомовлянина жіноча краса не асоціюється ні з червоним личком, ні з чорними очима. Це суто український еталон краси. Отже, цільовий читач, можливо, дізнається дещо більше про українську красу, тому вважаємо, що тут культурно-специфічні смисли доречно відтворено у перекладі калькуванням. Крім того, незважаючи на те, що фразеологізоване порівняння *straight as an arrow* [25, p. 10; 21, p. 402] існує в англійській фразеосистемі, все ж концептуально воно вербалізує *прямоту, відвертість* як риси характеру, а не фізичну характеристику *краси* людського тіла: *straight arrow – someone who is honest and never does anything exciting or unusual* [23, p. 1638]. Відтворення фразеологізованого порівняння *зубоньки, наче жарнівки, як одна, на*

ниточці нанизані зазнало образної заміни та відтворено частковим різнообразним еквівалентом *teeth like a chaplet of pearls*, бо порівняння зубів з перлами властиве англійській етнокультурі, тому культурно-специфічний смисл цього образу залишився невідтвореним.

У зразку „... говорила вона, рум'яніючись, як рожса, до Максима” [8, т. 16, с. 15] фразеологізоване порівняння відтворене частковим еквівалентом (згадаймо поетичні рядки Р. Бернса “My love is a red, red rose”): „... she spoke to Maxim, turning as red as a rose” [12, р. 79] зі збереженням символічного навантаження *троянда/rose*: розмовно-просторічна конотація лексеми *рожа* відтворена нейтральною *rose*.

Образ зів'яла *троянда* символізує *минущу красу*. Його вербалізація у прикладі “For women are like roses, whose fair flower//Being once displayed, doth fall that very hour” [18, р. 651] із латентною ознакою, прототиповим символічним атрибутом цього образу, адекватно відтворено в перекладі: „... бо всі жінки –//Троянди, що, розцвівши, одцвітають” [9, т. 4, с. 200].

На відміну від англійської, надзвичайно багатою в українській лінгвокультурі є символіка **маку**: мак – символ *пишноти, розкоші; червоний* цвіт маку – символ *дівочої чистоти, молодості, краси; гарного вбрання*; макове зерно символізує все *незначне, дрібне: пише як маком сіє; вилетіло як мак, учинилося як шпак; щоби било як мак, а люде зроблять як сак* [19, т. 2, с. 500]; *недозрілий* мак дурманить голову, тому став символом *глупоти* [20, с. 350]. У процесі передання цього глибоко символічного образу української етнокультури перекладачі вдаються до різних способів із метою його адекватного відтворення цільовою мовою. У прикладах „Уляна зардіється, як макова квітка” [6, т. 2, с. 126] та „... (Галя. – О. М.) сиділа коло Чіпки, як макова квітка” [6, т. 2, с. 304], де цей символ актуалізує ознаку *дівоча сором'язливість, краса*, використано англійське фразеологізоване порівняння, частковий різнообразний еквівалент із збереженням конотативної семантики образу: “That would always make her blush like a rose” [17, р. 96], “... (Halya. – О. М.) was sitting next to Chipka as pretty as a picture” [17, р. 267].

Мак в англійців не є прототиповим, як серед українців, символом *сором'язливості*, тому калькування автосемантичного образу в прикладі „Від сього зразу почервоніси, як мак” [2, с. 89] може спантелічити англомовлянина: “You will blush from this stuff like a poppy” [15, р.150]. У перекладі втрачено символічність, яка актуалізує культурно-специфічний смисл.

Відтворення лише денотативної частини значення образу в прикладі „*Козацтво – як мак ... Жупан червоний, вус чорний, довгий, при боці шаблюка*” [3, т. 2, с. 96] без огляду на етномовний символічний компонент цієї флороназви може призвести до відчутного спотворення скалькованого образу. У цьому випадку актуалізована в контексті периферійна символічна сема *краса* може також суттєво змінити сприйняття образу цільовим читачем: “Cossaks – like fields of poppy ... Their jackets red, their mustaches black and long, and sabres at their sides” [14, р. 199]. Для британців *мак* є символічним образом *солдатів*, які загинули під час двох світових воєн, особливо першої, бо ці квіти росли на полях Франції, де загинуло багато вояків. Люди ж купують *червоні паперові макові квітки* та носять на грудях в День Пам'яті (11 листопада) на знак пошани до загиблих [24, р. 1074]. Подібна концептуальна підміна символіки та культурно-специфічного смислу не може бути виправдана в жодному разі.

З метою актуалізації етномовного компонента в перекладі простежуємо калькування образу з елементами модифікацій, тобто актуалізації тієї частини семантики образу, що стає ядровою в контексті, як-от у зразку „Він мав дітей, як маку, і ані клаттика поля” [3, т. 3, с. 83], побудованому на іронічному ефекті зевгми – “He had as many children as poppies, but not a bit of land” [14, р. 53], де актуалізовано прототиповий атрибут *багато*; або „Сказано: зерно, як мачина ... Хоч би насіння вернулося” [6, т. 2, с. 311]: в перекладі експліковано лексичне уточнення до

основи зіставлення, *малий*, лексемами *small* та *seeds*: “*I tell you: the grains are as small as poppy seeds. I hope I'll break even getting back what I sowed*” [17, р. 274]. У прикладі „*У просторім душинім класі нормальної школи отців Василіян у Дрогобичі тихо, хоч мак сій*” [8, т. 15, с. 85] фразеологізоване порівняння *тихо, хоч мак сій* [19, т. 2, с. 500] вербалізує концепт *тиша*: щоб сіяти мак, українці чекали лагідного безвітряного дня. Перекладач відтворив порівняння способом калькування автосемантичного образу, лексично ампліфікуючи його з метою кращого сприйняття англومовлянином: “*In the spacious Second Grade classroom of the elementary school run by the Basilian Fathers in Drohobich it was so quiet you could sow poppy seeds*” [11, р. 189].

Зіставлення художніх порівнянь із флороназвами в українській та англійській лінгвокультурах дає змогу зробити висновок про ізоморфізм/аломорфізм асоціацій, їхню оцінність, а також тенденції концептуалізації в художньому порівнянні. Зібраний матеріал допоміг провести аналіз універсальних та національно-специфічних атрибутів, що пов'язані з концептуалізацією уявлень про відповідні об'єкти флори (гіперонім *квітка* та флороназви *троянда, мак*) у свідомості носіїв української та англійської мов. Система прототипових атрибутів урізноманітнює наслідки вербалізації. Використання флороназв як прототипових образів та символів у художньому порівнянні ускладнює фразеологізовані та індивідуально-авторські конструкції національно-культурними смислами, що доведено завдяки використанню зіставного та перекладознавчого аналізів. Причиною повних та часткових збігів у концептуалізації дійсності із залученням флороморфізмів, мовній репрезентації та, відповідно, перекладі вважаємо подібне в українській та англійській мовах сприйняття й членування світу, засноване на спільних уявленнях, мотивованих Біблією та прецедентними текстами. Відмінності пов'язані з лінгвокультурними особливостями світобачення, світосприйняття та світорозуміння, концептуалізації, мовній репрезентації та культурно-специфічними смислами, що актуалізуються в дискурсі та, відповідно, перекладі.

Перспектива дослідження полягає в тому, що доцільно було б на базі порівнянь з компонентом-флороназвою створити двомовний словник, у якому подати можливі англійські еквіваленти до українських варіантів на основі прикладів із класичних й сучасних художніх текстів, перекладених англійською мовою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Lakoff G. *Metaphors We Live By* / G. Lakoff, M. Johnson. – Chicago: Chicago University Press, 1985. – 242 p.
2. Квітка-Основ'яненко Г. Твори : в 2 т. Т. 1 / Г. Квітка-Основ'яненко. – К. : Дніпро, 1978. – 496 с.
3. Коцюбинський М. Твори : в 7 т. / М. Коцюбинський ; редкол. : О. Засенко (голова) та ін. – К. : Наук. думка, 1973–1975.
4. Куліш П. Твори : в 2 т. Т. 2 / П. Куліш. – К. : Дніпро, 1989. – С. 458–476.
5. Лондон Джек. Твори : в 12 т. Т. 4 / Джек. Лондон ; пер. з англ. – К. : Дніпро, 1971.
6. Мирний Панас. Твори : в 7 т. Т. 2 / Панас Мирний – К. : Наук. думка, 1969.
7. Фіцджеральд Ф. С. Великий Гетсбі ; Ніч лагідна : романи / Ф. С. Фіцджеральд ; пер. з англ. М. Пінчевського ; післямова В. Кухалашвілі. – К. : Дніпро, 1982. – 472 с.
8. Франко І. Збір. творів : у 50 т. / І. Франко ; редкол. : Є. П. Кирилюк (голова) та ін. – К. : Наук. думка, 1976–1986.
9. Шекспір В. Твори : в 6 т. / В. Шекспір ; редкол. : Д. В. Задонський (гол.) та ін. – К. : Дніпро, 1984–1986.
10. Fitzgerald F. S. *Tender is the Night* / F. S. Fitzgerald. – New York : Collier Books, 1986. – 313 p.
11. Franko I. *Short stories* / I. Franko. – K. : Dnipro publ., 1977. – 152 p.
12. Franko I. *The Death of Cain* / I. Franko ; tr. from Ukr. by Vera Rich // *The Ukrainian Review*. – London : Ukr. Publishers Ltd., 1998. – Vol. 45. – N. 2. – 96 p.
13. Joyce J. *A Portrait of the Artist as a Young Man* / J. Joyce. –

Wordsworth Classics, 1995. – 196 p. 14. Kotsiybynsky M. The Birthday Present and other stories / M. Kotsiybynsky ; tr. from Ukrainian by Abraham Mistetsky. – K. : Dnipro publishers, 1973. – 226 p. 15. Kvitka H. Marusia / Hrihory Kvitka ; tr. by Florence Randall Livesay. Introduction by His Excellency Lord Tweedsmuir. – New York : E. P. Dutton & Co. Inc., 1940. – 220 p. 16. London J. Martin Eden / Jack London. – M. : Dnipro publ., 1960. – 377 p. 17. Mirny P. Do oxen low when mangers are full? / P. Mirny ; tr. by O. Kovalenko. – K. : Dnipro publ., 1990. – 330 p. 18. Shakespeare W. The complete works / W. Shakespeare. – Oxford : Wordsworth Editions Ltd, 1996. – 1263 p. 19. Галицько-руські народні приповідки : в 3 т. / зібрав, упоряд. і пояснив д-р. Іван Франко. – 2-е вид. – Львів : Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2006. 20. Жайворонок В. Знаки української етнокультури : словник-довідник / В. Жайворонок. – К. : Довіра, 2006. – 703 с. 21. Chambers Dictionary of Idioms / ed. by E. M. Kirkpatrick. – Chambers Harrap Publishers Ltd, 1996. – 404 p. 22. Dictionary of Biblical Imagery / Gen. ed. L. Ryken, J. C. Wilhoit, T. Longamn III. – InterVarsity Christian Fellowship, 1997. – 3291 p. 23. Longman Dictionary of Contemporary English. New Edition. – Pearson Education Limited, 2003. – 1950 p. 24. Longman Dictionary of English Language and culture / Longman. – 3rd ed. – Pearson : Pearson ESL, 2000. – 1592 p. 25. Longman Dictionary of Idioms / Longman. – 1st ed. – Prentice : Prentice Hall College Div, 1979. – 412 p. 26. The Wordsworth Dictionary of Phrase and Fable / ed. Ebenezer Cobham Brewer. – Wordsworth, 2001. – 1158 p.

Стаття надійшла до редколегії 30.06.2015 р.

Прийнято до друку 14.09.2015 р.

SIMILE IN UKRAINIAN LITERARY TEXT AND WAYS OF ITS RENDERING IN ENGLISH

Oksana Molchko

*Ivan Franko National University of Lviv,
1, Universytetska St., Lviv, 79000, Ukraine
e-mail: oksanamol@yahoo.com*

The article focuses on the problem of lingual and cultural peculiarities of simile with a flora component (hyperonym *flower*; flora names *rose*, *poppy*) in Ukrainian-English opposition. The lingual-and-cultural load of simile based on using names of flowers is a thankful source of getting the target reader acquainted with other nations' worldview. The ethnic-and-lingual semantics of flora names as elements of the simile construction is exposed in the process of translating similes with national-and-cultural images and symbols. This is the reason for loan and descriptive ways of rendering to be considered the best ways to preserve the ethnic-and-cultural load of the image.

Keywords: simile construction, flora name, lingual-and-cultural load, ways of rendering simile.